

pro krále Karla V. nominalista Nicolas d'Oresme. Když v 15. století humanista Francesco Filelfo přinesl do Itálie z Cařihradu mezi jinými řeckými rukopisy také rukopis Politiky, množila se její vydání, výklady, latinské překlady a také překlady v živých jazycích. Po berlínském vydání Aristotelových spisů v 19. století nastala nová doba aristotelových studií. V Paříži roku 1837 vydal řecký text Politiky s překladem a výkladem Barthélemy-St. Hilaire, který připojil také popis jedenácti pařížských rukopisů. Mezi vydavateli a kritiky textu vynikl pak zvláště Fr. Susemihl, který v Lipsku 1879 vydal text i s překladem, podrobným obsahem a poznámkami; podle jeho vydání u Teubnera 1882 po prvé u nás Politiku přeložil dr. Pavel Vychodil ve Sbírce spisů filosofických, vydávané I. třídou České akademie, v Praze 1895. Vydavatelské, kritické a překladatelské práce účastnilo se několik badatelů v Německu, Anglii, Francii, Rusku a Itálii. Susemihlovo vydání u Teubnera opravil a vydal i se scholiemi Otto Immisch, Lipsko 1929. Podle tohoto vydání byl pořízen tento překlad.

A. K.

KNIHA PRVNÍ

POJEM, VZNIK, VÝZNAM A SLOŽKY OBCE.
O MAJETKU, JEHO ZÍSKÁVÁNÍ I SPRÁVĚ

1. Určení podstaty politického společenství

Poněvadž vidíme, že každá obec jest jakýmsi druhem 1252^a
společnosti a že každé společenství jest sestaveno za úče-
lem nějakého dobra – neboť všichni lidé všechno konají
pro to, co se jim zdá dobrem –, jest zjevno, že sice všech-
na společenství směřují k nějakému dobru jako k cíli, ale
zvláště | a ze všech k nejvyššímu dobru to společenství, 5
které ze všech má největší přednost a všechny ostatní
v sobě zahrnuje. To jest tak zvaná obec a občanské spo-
lečenství.

Ti, kdo mají za to, že není podstatného rozdílu mezi
politikem, králem, hospodářem a pánem, nemluví správně – soudí totiž, že rozdíl mezi nimi jest ve velkém nebo
malém počtu, | ale ne v druhu, totiž tak, že ten, kdo po- 10
roučí jenom malému počtu, jest pánem, kdo většímu, že
jest hospodářem, a kdo ještě většímu, že jest politikem
nebo králem, jako prý není žádného rozdílu mezi útva-
rem velké domácnosti a tělesem malé obce; i politik
i král jest prý králem, když sám stojí v čele, kdykoli však

- 15 podle | zásad příslušné nauky střídavě vládne a poslouchá,* jest prý politikem; ale tato tvrzení nejsou správná –; to bude zjevno z toho, budeme-li o tom zkoumati vhodnou cestou.* Neboť jako v ostatních oborech jest nutno složený celek rozkládati až na nesložené prvky – to jsou
20 totiž | nejmenší části celku –, tak také, přihlédneme-li k složkám obce, lépe uvidíme, čím se ty druhy vlády od sebe liší a možno-li o každém z nich odborně něco stanovit.

2: *Metoda zkoumání. Poměr obce a jednotlivce*

- 25 Jako v ostatních oborech, tak i v tomto každý asi nejlépe bude postupovati tak, bude-li věci sledovati od počátku, jak vznikají a se vyvíjejí.
Jest tedy nutno, aby se nejprve sdružovali jednotlivci, kteří bez sebe býti nemohou, například žena a muž za účelem plození – to se neděje z libovůle, nýbrž jako i u ostatních živočichů a rostlin z vrozeného pudu zanechatu po sobě bytost takovou, | jako jsou sami –, potom
30 to, co přirozeně vládne a jest ovládáno pro zachování. Neboť to, co svou rozumovou schopností může býti prozíravé, jest přirozeně vládnoucí a přirozeně nařizovací, to pak, co silou svého těla může nařízení provésti, jest ovládané a přirozeně otrocké; proto se zájmy pána a otroka navzájem doplňují.
1252^b Žena a otrok tudíž od přírody mají různé určení – neboť příroda nevytvořuje nic takového jako nožíři delfský nůž,* to jest nedokonale, nýbrž pro jeden účel má jeden prostředek; tak zajisté každý nástroj nabývá největšího zdokonalení, jestliže neslouží mnohým výkonům, nýbrž
5 jen jednomu –; | ale u barbarů se žena klade do téže řady

jako otrok. Příčinou toho jest skutečnost, že nemají přirozené vládnoucí vlohy, ale sdružují se jenom jako otrok a otrokyně. Z toho důvodu básníci praví:*

Řekům sluší nad barbary vlást...

v přesvědčení, že barbar a otrok jest od přírody totéž.

Z těchto | dvou sdružení tedy vzniká nejprve domácnost, i řekl Hésiodos správně* ve své básni: 10

Nejprve poříd' si dům, pak ženu a do pluhu vola.

Neboť vůl nahrazuje chudobnému muži otroka.

A tak pro každodenní soužití přirozenou společností jest *domácnost*, jejíž členy Charóndás nazývá spolustravovníky, Epimenidés | z Kréty pak spolustolovníky; 15 avšak první společností, která se skládá z více domácností a která vzniká pro ukojení potřeby, jež přesahuje zájem dne, jest *dědina*. Nejpravděpodobnější jest, že dědina jest původně osadou domácnosti, jejíž členy někteří nazývají potomky téže matky, dětmi a dětmi dětí. Proto obce byly nejprve pod vládou králů, jako jsou ještě dosud cizí | národové; neboť se tvořily z královských 20 poddaných; každá domácnost totiž jest pod vládou nejstaršího člena jako krále, a tak i v jejich osadách pro přibuznost. A to má na mysli Homéros,* když praví:

*... každý si zákony dává
vlastní ženě a dětem...*

Lidé totiž žili roztroušeně, a tak za dávných časů bydleli. Proto také všichni vypravují, že bozi | mají krále, ježto sami je ještě nyní mají nebo je za starodávna měli, a ja- 25

ko lidé vnější podobu bohů připodobňují své, tak soudí i o jejich způsobu života.

Konečně *dovršená a dokonalá společnost, utvořená z více dědin, jest obec, společenství, které takřka dosáhlo již cíle veškeré soběstačnosti a které sice vzniklo pro zachování | života, ale trvá za účelem života dobrého.* Proto každá *obec* zrovna jako původní společnosti jest útvar přirozený. Obec totiž jest jejich konečným stavem a přirozenost jest konečný stav; neboť jaká jest každá jednotlivá věc po ukončení svého vývoje, tomu říkáme přirozenost každé jednotlivé věci, jako například člověka, koně nebo domu. Mimoto účel a konečný stav či cíl jest něco | nejlepšího; a soběstačnost jest i cíl i nejvyšší dobro.

Z toho jest tedy zřejmo, že *obec jest útvar přirozený a že člověk jest bytost přirozeně určená pro život v obci*, a že ten, kdo od přirozenosti a ne jenom náhodou žije mimo obec, jest bytostí buď špatnou anebo lepší než člověk, jako také muž, | o němž Homéros s výtkou poznamenal:*

Bratrstva, práva i krbu se zříká takový člověk.

Neboť takový člověk zároveň jest podle své přirozenosti chtivý války, ježto žije osaměle jako zaběhlý kamínek ve hře.

Jest zjevno, proč člověk jest bytostí určenou pro společnou život více než každá včela a každý stádový živočich. Neboť příroda, jak říkáme, nečiní nic bezúčelně. | Ze živočichů jenom člověk má *řeč*; hlas jest známkou pocitu nelibého a libého, proto jej mají také ostatní živočichové – neboť až k tomu dospěla jejich přirozenost, že

mají pocit bolesti a libosti a navzájem si je dávají najevo –, řeč však jest určena k tomu, aby naznačovala, co jest prospěšné a | škodlivé, a tudíž také, co jest spravedlivé a nespravedlivé; to jest zajisté vlastní člověku před ostatními živočichy, že jediný má smysl pro dobro a zlo, pro právo a bezprávi a pro podobné věci; společenství těchto věcí pak vytváří domácnost i obec.

Ale *obec jest ve skutečnosti od přirozenosti dříve než domácnost a než každý jednotlivec.* | Neboť celek jest nutně dříve než jeho část; zruší-li se totiž celek, nebude již noha nohou ani ruka rukou, leč podle jména, jako když někdo mluví o ruce z kamene jako o ruce; neboť bude-li mrtva, bude jen taková, pojmové označení každé věci závisí však od možnosti jejího výkonu, a proto nemá-li již takové vlastnosti, nesmí se o ní říkati, že jest tožná, nýbrž toliko | stejnojmenná.

Jest tedy zjevno, že obec jest jednak útvar přirozený, jednak že jest dříve než jednotlivec; neboť jestliže si jednotlivec sám o sobě nestačí, bude k obci v témž poměru jako ostatní části k celku, ten pak, kdo společenství není schopen anebo pro svou soběstačnost ničeho nepotřebuje, není částí obce a jest buď zvířetem nebo bohem. Ve všech lidech jest od přírody pud | k takovému společenství a muž, který je první založil, jest původcem největších dober. Neboť jako jest člověk nejlepším tvorem, je-li takto dovršen, tak jest tvorem nejšpatnějším ze všech, žije-li mimo zákon a právo. Nejhorší jest zajisté ozbrojené bezprávi. Člověk se rodí s výzbrojí rozumových schopností a | se silou duše, může jich však velmi snadno užívat k opaku. Proto bez ctnosti jest bytostí nejbohaprázdnejší a nejdivočejší a v pohlavních požitcích a jídle nejšpatnější. Spravedlnost však jest podstatnou

složkou občanského soužití; neboť právo jest řád občanského společenství; a právo rozhoduje o tom, co jest spravedlivé.

3. Složky domácnosti. Pán a otrok

1253^b Ježto jest patrno, z kterých částí se obec skládá, musíme pojednati nejprve o *hospodářství*; neboť každá obec se skládá z domácností. Části hospodářství však jsou složky, z kterých se zase skládá domácnost; dokonalá domácnost pak se skládá z otroků a bytostí svobodných.

5 Ježto | však každá věc se má prozkoumati nejprve v jejích nejmenších složkách a nejmenšími složkami domácnosti jsou pán a otrok, manžel a manželka, otec a děti, jest asi třeba uvažovati o tomto trojím poměru, co každý jest podle své podstaty a jaký má býti.

10 Jest to panství a manželství – neboť svazek mezi ženou a | mužem nemá zvláštního jména* – a třetí jest otcovství – ani to totiž nemá zvláštního pojmenování. Řekněme, že je tu tento trojí uvedený poměr. Přece však jest ještě jedna jakási část, která podle mínění jedněch jest hospodářstvím, podle mínění druhých jest jeho nejdůležitější částí. Musíme tudíž zkoumati, jak to je. Míním takzvané výdělečnictví.

15 Nejprve však promluvme o *pánu a otroku*, jednak abychom poznali, co slouží nutné potřebě, jednak zda snad o tom můžeme nabýti nějakého lepšího názoru nad dosavadní domněnky. Jedni totiž myslí, že panství, vláda pána, jest jakýsi druh umění a že mezi hospodářstvím, panstvím, uměním politickým a královstvím | není žádného podstatného rozdílu, jak jsme poznamenali hned na začátku; druzí míní, že panství jest proti přírodě. Totiž

jenom podle zákona jeden jest prý otrokem a druhý bytostí svobodnou, od přirozenosti však prý se nijak od sebe neliší. Proto prý to není ani spravedlivé; neboť je prý to násilí.

4. Majetek a otrok

Poněvadž majetek jest částí domácnosti a umění získávací* jest částí hospodářství – neboť bez nutných věcí nelze ani žíti, | ani žíti dobře – a ježto, jako pro jednotlivá umění a řemesla, jest nutno míti vhodné nástroje, 25 má-li se výkon dokonale provésti, (tak i pro hospodáře) z nástrojů jedny jsou neoduševnělé, druhé oduševnělé – například pro kormidelníka veslo je neoduševnělé, veslař oduševnělý; | neboť každý služebník v umění a řemesle jest druh nástroje –, tedy tak i (pro hospodáře) jednotlivá věc majetku jest nástrojem k životu a celý majetek jest množstvím takových nástrojů a otrok jest jakýsi druh majetku oduševnělého. A každý pomocník nebo služebník jest jakoby nástrojem místo mnohých nástrojů. 30

Neboť kdyby každý nástroj na rozkaz nebo již předem dovedl | vykonati své dílo, jak se vypravuje o Daidalových sochách nebo o Héfaistových trojnožkách,* o kterých básník píše, že samy od sebe dojíždějí do schůzí bohů, kdyby tak člunky samy od sebe tkaly a paličky hrály na kitharu, nepotřebovali by stavitelé pomocníků | ani páni otroků. Tudíž takzvané nástroje jsou nástroje výroby, majetek však jest nástrojem jednání; neboť člun- 1254^a ku se nejen užívá, nýbrž vykonává se jím ještě něco jiného, šatu však a lehátka se jen užívá. | Mimoto, poněvadž se výroba a jednání podstatně od sebe liší a oboje potře- 5

buje nástrojů, nutně i mezi nimi jest tentýž rozdíl. Život však jest jednání a nikoli výroba; proto také otrok jest služebníkem ve věcech, které se vztahují k jednání.

10 Jednotlivá věc | majetku pak jest tolik co část. A část zajisté není jen částí něčeho jiného, nýbrž také vůbec mu náleží; podobně i ta jednotlivá věc. Proto také pán jest jen pánem otroka, ale nenáleží mu; otrok však jest nejenom otrokem pána, nýbrž také svému pánu zcela náleží.

15 Z toho tedy jasně vyplývá, jaká jest přirozená podstata otroka a jaký jest jeho význam. *Ten totiž, kdo | přirozeně nenáleží sobě, nýbrž jinému, ale je člověkem, jest od přirozenosti otrokem.* Jinému pak náleží člověk, který, i když jest člověkem, jest částí majetku, část majetku však jest nástroj jednání, a rozdílný od toho, kdo jedná.

5. Přirozený rozdíl mezi otrokem a svobodným občanem

Nyní jest třeba zkoumati, zda někdo jest takový od přirozenosti, či ne, a zda někomu otročiti jest lepší a spravedlivé, či není, anebo je-li vůbec každé otroctví proti přírodě.

20 Není obtížno o tom jak rozumně uvažovati, tak vyzvěděti to ze zkušenosti. Vláda a poddanství totiž náleží nejen k věcem nutným, nýbrž také k prospěšným. A hned od narození jsou některé bytosti tak rozděleny, že jedny jsou určeny k poddanství, druhé k vládě. Jest také mnoho druhů těch, kteří vládnu, | a těch, kteří jsou ovládáni
25 – a vždy jest lepší vláda nad lepšími poddanými, například nad člověkem jest lepší než nad zvířetem; neboť dílo vykonané lepšími bytostmi jest lepší; o určitý výkon

však jde u obou tam, kde jeden vládne a druhý poslouchá.

Vždyť vskutku ve všem, co se skládá z více částí a vytváří společnou jednotu, ať už se skládá z částí souvislých nebo | rozdílných, vyskytuje se prvek vládnoucí 30 a ovládaný, a to se vyskytuje především u bytostí oduševnělých podle jejich celé přirozenosti; ovšem jakýsi druh vlády jest i u věcí neživých, například v harmonii. Ale to jest snad předmětem spíše jiné úvahy.

Předně živočich se skládá z duše | a těla, z nichž jedno 35 přirozeně vládne, druhé poslouchá. To pak, co jest přirozené, musíme pozorovati na těch věcech, které jsou v přirozeném stavu, nikoli v stavu zhoršeném. Proto tu předmětem pozorování musí býti člověk v dokonalém tělesném i duševním stavu, poněvadž u toho uvedený poměr jasně vyniká; neboť u lidí, kteří jsou špatní nebo | mají špatné vlastnosti, často, jak se zdá, vládne tělo nad 1254^b duší, ježto jsou právě v špatném a nepřirozeném stavu.

Jak jsme tedy řekli, jest možno v živočichu pozorovati předně vládu pána a politika; duše totiž | vládne nad tě- 5 lem jako pán, rozum nad žádostivostí jako politik a král; z toho jest zřejmo, že pro tělo jest přirozené a prospěšné, vládne-li mu duše, a pro složku citovou a nerozumnou, vládne-li jí rozum a složka rozumná, naproti tomu poměr rovný nebo opačný jest škodlivý pro všechny složky duše.

Tentýž poměr jest mezi člověkem a ostatními živočichy; 10 neboť ochočená domácí zvířata jsou povahou lepší než divoká a pro tato všechna jest lépe, když slouží člověku; to se zajisté děje pro jejich zachování. Mimoto ještě mužské pohlaví má se k pohlaví ženskému tak, že ono

přirozeně jest lepší, toto horší, a ono vládne, toto poslouchá. | Týmž způsobem se věc nutně má i u všech lidí.

Bytosti tedy, které se tolik rozlišují, kolik duše od těla a člověk od zvířete – a to jest u všech těch, jejichž úkol záleží v užívání sil tělesných a u nichž je to nejlepším výkonem –, jsou od přirozenosti otroky, pro něž jest lépe, | aby byli tímto způsobem ovládáni, zrovna jako u zmíněných bytostí. Neboť ten jest od přirozenosti otrokem, kdo může náležeti jinému – proto také jinému náleží – a který jest rozumu jen tak účasten, že hlas jeho vnímá, ale sám rozumu nemá. Ostatní živočichové totiž nevnímají hlasu rozumu, nýbrž podléhají smyslovým dojmům.

Ale také služby, jež nám konají, jen málo se od sebe liší; | obojí, otroci i krotká domácí zvířata, pomáhají nám svým tělem k ukojení nutných potřeb. Příroda záměrně různě utváří i těla občanů svobodných a otroků, tyto činí silné k potřebné námaze, ony štíhlé a neschopné | pro takové tělesné práce, ale způsobilé pro život a činnost v obci – tato pak se dělí na činnost ve válce a v míru –, ač se stává také často opak, jedni totiž mají jen těla mužů svobodných, druzí jejich duše.

Než to jest alespoň zjevno, kdyby i | jen tělesný rozdíl mezi lidmi byl tak veliký, jako jest mezi obrazy bohů a lidskou postavou, že by všichni prohlásili, že lidé, kteří nedostihují jiných, zasluhují, aby byli jejich otroky. Je-li pak to pravda vzhledem k tělu, tím spíše to rozlišení jest oprávněno vzhledem k duši; jenže | krásy duše nevidíme tak snadno jako krásu těla. Jest tedy zjevno, že jsou lidé, kteří od přirozenosti jsou svobodni, a druzí, kteří od přirozenosti jsou otroky, pro něž jest i prospěšné i spravedlivé, aby sloužili.

6. *Námítky proti otroctví.*
Otroctví přirozené a zákonné

Není nesnadno pochopiti, že také obhájci opačného názoru* mluví v jistém smyslu správně. O výrazech „otroctví“ | a „otrok“ se totiž mluví v dvojím významu. Neboť někdo jest také otrokem podle zákona a tak slouží; tím zákonem totiž jest jakýsi druh smlouvy, dle níž prý to, co ve válce bylo přemoženo, jest vlastnictvím vítězným. Toto právo však mnozí znalci zákonů obviňují jako řečníka z protizákonnosti,* ježto by to byla hrozná věc, měla-li by přemožená strana býti otrokem a poddaným strany, která ji může přemoci | a silou nad ni vyniká. A tak i mezi moudrými muži jedni jsou tohoto mínění, druzí zas onoho.

Důvod tohoto sporu a různosti názoru jest jednak v tom, že ctnost, je-li vyzbrojena prostředky, v jistém smyslu dovede také nejspíše přemoci, jednak | že vítězná strana vždycky vyniká také nějakým dobrem, takže se zdá, že moc není bez ctnosti, pročez spor se týká jen oprávněnosti – neboť proto právě jedni pokládají právo za přízeň, kdežto druhým se právo jeví v tom, že vládne silnější –; vždyť při naprosté různosti těchto | názorů* nemá průkazné síly ani přesvědčivosti názor, že by ten, kdo je ctnostnější, neměl vládnouti a panovati.

Někteří dokonce v domnění, že se přidržují určitého práva – zákon totiž jest jakýmsi právem –, pokládají otroctví podle válečného práva za spravedlivé, zároveň však tvrdí opak. Neboť počátek válek může býti | nespravedlivý a pak nebude snad nikdo nijak tvrditi, že ten, kdo otročí nevinně, jest otrokem; sice by mužové, kteří jsou uznáváni za nejurozenější, mohli býti považováni za otroky a za potomky otroků, když by náhodou byli zajati

30 a prodání. Z toho důvodu je vůbec nechtějí nazývat otroky, nýbrž jen ty, kteří jsou barbary. Ale když | tak mluví, přihlížejí právě jenom k pojmu otroka od přirozenosti, jak jsme řekli na začátku; neboť pak musí doznati, že někteří lidé jsou otroky všude, druzí nikde.

Rovněž tak je to i s urozeností; sebe samy totiž pokládají za urozené nejen doma, nýbrž i všude jinde, ale barbary jen v jejich domově, | jako by urozenost a svoboda 35 byla jednak naprostá, jednak nebyla naprostá, jak také praví Theodektova Helené:

*Když po rodičích božského jsem původu,
kdo otrokyní zvat mne by se odvážil?*

1255^b Ale vyjadřují-li se tak, nerozlišují otroka a muže svobodného a lidi urozené a neurozené ze žádného jiného hlediska než z hlediska ctnosti a špatnosti. | Myslí totiž, že jako se z člověka rodí člověk a ze zvířat zvíře, tak také z lidí dobrých člověk dobrý. Než příroda chce sice často tak činiti, ale nemůže.

5 Je tedy zřejmé, že ten spor má určitý důvod | a že nejsou jedni svobodní a druzí otroci od přirozenosti, ale i to, že tento rozdíl působí u těch, z nichž jednomu je ku prospěchu být otrokem a druhému pánem, a že je to spravedlivé; jedno musí být ovládáno, druhé vládnout, a to vládou přirozenou včetně podmanění. Špatně vládnout 10 neprospívá žádnému z nich – | totéž prospívá části i celku, tělu i duši, a otrok je částí vládce, jakousi živou částí, ale oddělenou od těla. Proto je tu určitým způsobem ku prospěchu vzájemné přátelství tomu pánu i otroku, kteří 15 to není takto, | nýbrž dle zákona a násilí, je to opak.

7. Ukončení výkladu o poměru mezi pánem a otrokem

Z toho však také vysvítá, že vláda pána a vláda občanská není totéž a že ne všechny druhy vlády jsou si rovné, jak někteří tvrdí. Jedna totiž jest nad lidmi od přírody svobodnými, druhá nad otroky, a vláda v domácnosti jest samovláda – neboť každá domácnost jest ovládána jedním –, | kdežto vláda občanská jest vláda nad svobodnými a rovnými. 20

Pán nad otroky tedy nenazývá se tak pro svou znalost, nýbrž proto, že již takový jest, a podobně i otrok i muž svobodný; přece však jest jakási znalost i pro pána i pro otroka, pro otroka například ta, které učil učitel v Syrákúách; tam totiž kdosi za mzdu | učil obvyklým služebným výkonům; i bylo by tu ještě více učení o takových věcech, například kuchařství a jiná podobná odvětví služby. Neboť výkony jsou různé, jedny jsou čestnější, druhé nutnější než jiné, a jak pořekadlo dí, „není otrok jako otrok, ani pán jako pán“. 25

Všechno to jsou vědomosti a dovednosti pro otroky; znalost příslušná pánu však záleží v tom, že dovede otroků užívati. Neboť pán se neprojevuje pánem v získávání otroků, nýbrž v jejich užívání. Tato znalost však nemá do sebe nic velkého ani vznešeného; neboť to, co otrok má umět vykonati, musí onen | umět naříditi. Proto 30 ten, kdo se tím nepotřebuje sám týrati, ponechává tu čest dozorců a sám se zaměstnává činností politickou nebo vědeckou. 35

Umění získávací se však různí od obou oněch znalostí, například spravedlivé získávání jest jakoby částí válečnictví nebo lovectví.

O otroku a o pánovi | tolik budiž určeno. 40

8. Získávání majetku a jeho způsoby

1256^a Dále chceme dle zavedeného způsobu uvažovati *vůbec o celém majetku a o umění výtěžném*, ježto i otrok jest nám jakousi částí majetku.*

Předně tedy snad někdo bude v nesnázi, zda výtěžnictví jest totéž co hospodářství, či jest | jeho jakousi částí anebo uměním pomocným, a je-li uměním pomocným, zda jest jím tak jako člunkářství pro tkalcovství, anebo slevačství pro sochařství – neboť nepomáhají týmž způsobem, nýbrž jedno poskytuje nástroje, druhé látku; látkou pak rozumím podklad, z něhož se zhotovuje nějaká věc, jako jest například vlna pro tkalce, | kov pro sochaře.

Tudíž jest zjevno, že výtěžnictví není totožné s hospodářstvím – neboť ono opatřuje prostředky, toto jich užívá; vždyť které umění by se zabývalo užíváním domácích prostředků, není-li to hospodářství? –; jest však otázka, zda jest jeho nějakou částí, či jest druhově od něho zcela rozdílné; | je-li totiž úkolem toho, kdo jest výtěžně činný, přemýšleti, odkud získati peníze a majetek. Majetek však a bohatství obsahují mnoho částí, proto jest předně otázka, zda rolnictví jest nějakou částí hospodářství, či je to druh od něho různý. A vůbec je to otázka při péči o potravu a jejím opatřování.

20 Jest však mnoho druhů | potravy, proto také *jest mnoho způsobů života* u zvířat i u lidí; neboť bez potravy nelze žíti, a tak rozdily v potravě utvářely také různosti ve způsobu života u živých tvorů. Ze zvířat některá žijí ve stádech, jiná osaměle podle toho, zda to či ono jim prospívá k opatřování potravy, ježto některá z nich jsou | masožravá, jiná býložravá, jiná všežravá, proto příroda způsob jejich života rozdělila k snazšímu opatřování těchto druhů potravy. A ježto tentýž druh potravy není

každému od přirozenosti příjemný, nýbrž každému něco jiného, tak se od sebe různí i způsob života masožravců a býložravců.

Podobně je | tomu u lidí. Neboť jest velký rozdíl v jejich způsobu života. Nejlenivější jsou kočovníci – jsou totiž prosti starostí a bez námahy mají svou potravu od krotkých zvířat; jenom když dobytek jest nucen pro potravu se stěhovati, jsou i oni nuceni jíti s ním, a tak provozují jakoby živé | zemědělství –; druzí se živí lovem, a to v různé jeho podobě, například jedni loupeží, druzí, kteří bydlí u jezer, močálů, řek anebo u takového moře, rybolovem, jiní opět ptáctvím nebo lovem divoké zvěře; největší část lidí však žije z půdy a ze šlechtěných | plodů.

To jsou tedy asi všechny způsoby života, které si přirozenou vlastní prací opatřují prostředky k životu a nikoli směnou a | obchodem, totiž *kočovnictví, zemědělství, lupičství, rybářství a lovectví*. Jiní ještě spojují spolu tyto způsoby života, aby doplnili nedostatky svého způsobu života, kde jim právě něco v dostatku schází, například jedni | spojují kočovnictví současně s lupičstvím, druzí zemědělství s lovectvím. A podobně i v ostatních způsobech života; lidé život svůj tráví tak, jak káže potřeba.

Takový druh potravy tedy, jak se zdá, jest dán všem tvorům od samé přírody nejen od prvního okamžiku jejich vzniku, nýbrž i po ukončení jejich vývoje. | Neboť někteří živočichové hned při vzniku vydávají současně tolik potravy, aby vystačila do té doby, než by si ji mládě samo dovedlo opatřiti, například ti, kteří rodí červy* a snášejí vajíčka; ti však, kteří rodí živá mláďata, mají v sobě samých potravu pro své plody až do určité doby, totiž látku, kterou nazýváme | mlékem.

Proto podobně, i když dospějí, jest zřejmo, že musíme mít za to, že rostliny jsou určeny pro zvířata a ostatní živočichové pro lidi, krotcí jednak k jiné potřebě, jednak k výživě, z divokých pak, i když ne všichni, tak alespoň většina jich pro výživu a pro jiný užitek, aby se z nich hotovily šaty a jiné nástroje. Jestliže tedy *příroda nečiní nic ani nedokonalého, ani bezúčelně*, nutně to všechno učinila pro lidi.

Proto také válečnictví jest přirozeně jaksi uměním získávacím* – lovectví jest zajisté jeho druhem –, jehož jest potřebí užívati proti divokým zvířatům | a proti těm lidem, kteří nechtějí býti poddáni, ač jsou k poddanství zrozeni, takže taková válka jest přirozeně spravedlivá.

Tudíž jeden druh umění získávacího jest přirozeně částí hospodářství, které buď má již mít zásobu věcí, jež jsou k životu bezprostředně nutné a které jsou prospěšné | pro pospolitý život v obci a v domácnosti, anebo je samo musí opatřiti a hromaditi, aby byly po ruce.

Zdá se alespoň, že opravdové bohatství záleží v těchto věcech.* Neboť takových statků není potřebí nekonečně mnoho, aby stačily k dobrému životu, jak praví Solón:*

Bohatství nemá mezí, jež lidem by vytčeny byly.

Vždyť jsou mu vytčeny zrovna tak jako i ostatním uměním; | neboť žádný nástroj žádného umění není bez mezí, ani pokud se týče množství, ani velikosti, a bohatství jest jen množství nástrojů pro správu domu a obce.

Tak vidíme, že pro hospodáře a politiky jest přirozeně jakési umění získávací, a proč.

9. Umění výdělečné a peněžnické

Jest však jiný druh umění získávacího, který především a právem bývá zván *peněžnictvím*, jež, jak se zdá, zaviňuje, že | bohatství a majetek nemá žádných mezí. 1257^a
Mnozí je pro blízkou příbuznost s uměním právě uvedeným pokládají za jedno a totéž; ve skutečnosti totožné s ním není, není však také od něho daleko. Jedno z nich jest přirozené, druhé není přirozené, nýbrž vzniká spíše určitou zkušeností | a uměním. 5

Při hledání jeho vzniku vyjděme od této úvahy: Každé věci jest možno užívati dvojím způsobem a jedno i druhé jest o sobě užíváním věci, ale ne stejně o sobě, nýbrž jedno jest věci vlastní, druhé nikoli, například u obuvi obouvání a směna.* | Obojí jest užíváním obuvi; neboť i ten, kdo ji vyměňuje za peníze nebo za potravu tomu, kdo jí potřebuje, užívá obuvi jako obuvi, ale nikoli způsobem jí příslušným; nebyla totiž zhotovena pro směnu. Rovněž tak je i u ostatního zboží. Neboť | vyměňovati jest možno všechny věci a směna vznikla nejdříve z poměrů přirozených proto, že lidé měli tu méně, tu více toho, čeho potřebovali. 10 15

Z toho jest také patrné, že *kupectví* nenáleží k přirozenému výdělečnictví;* neboť lidé vyměňovali původně věci jen potud, pokud toho žádala nutná potřeba. V první | společnosti – tou jest rodina – zřejmě směny nebylo potřebí, nýbrž teprve tehdy, když společnost vzrostla. Neboť jedni měli všechny věci společné, druzí však po vykonaném rozdělení opět si vypomáhali v mnohých a různých věcech a tu bylo nutno, aby si je jeden s druhým vespolek vyměňovali podle potřeby, jako dosud činí cizí národové. | Vyměňují si totiž mezi sebou jen před- 25

měty spotřeby, nic nad potřebu, kupříkladu víno za obilí, a tak i ve všem ostatním.

30 Takové vyměňování tedy není ani proti přírodě, ani není druhem výdělečnictví – | neboť bylo pro doplnění přirozené soběstačnosti –; ale toto se vyvinulo z onoho zcela důsledně. Neboť ježto začalo vypomáhání ze vzdálenější ciziny, záležející v dovozu věcí, kterých byl nedostatek, a ve vývozu věcí, kterých byl nadbytek, nutně bylo zavedeno užívání *peněz*. Není totiž každá věc přirozeně potřebná snadno přenosná.

35 Proto se lidé dohodli na tom, že si pro směnu budou dávat i přijímat něco takového, co by samo bylo upotřebitelné a zároveň se toho v životních stycích mohlo zcela snadno užívat, například železo a stříbro a je-li
40 ještě něco jiného takového,* a to nejprve prostě bylo určováno podle velikosti a váhy,* konečně však | razili na tom i znak, aby je ušetřil měření; znak zajisté byl zaveden jako označení určité hodnoty.

1257^b Když tedy byly již zavedeny peníze, z nutné směny vznikl jiný druh výdělečnictví, totiž kupectví, které nejprve bylo provozováno asi také zcela jednoduše, později však nabýváním zkušenosti již uměleji, odkud a jak by
5 směna vynesla největší | zisk. Proto se zdá, že peněžnictví se zabývá nejvíce penězi a že jeho úkol jest v tom, aby dovedlo vypátrati, odkud by bylo možno vyzískati mnoho majetku; jest prý totiž uměním zjednávacím bohatství a peníze.

10 Neboť lidé často i bohatství pokládají za množství peněz, poněvadž se jimi zabývá peněžnictví | a kupectví. Někdy však se jim peníze zdají opět jen prázdným slovem a vůbec jenom lidským ustanovením, ničím přirozeným, protože prý se stávají bezcennými, když ti, kdo jich užívají, změní měnu, i nejsou již k ničemu nutnému užiti-

tečné, takže často nedostatek nutné potravy má i ten, kdo jest penězi bohatě zásoben; je prý to zvláštní | bohatství, 15 když jeho majetník může zemřít hladem, jak pověst vypravuje o známém Midovi,* kterému se pro nenasytlost jeho přání všechno, co mu bylo předkládáno, měnilo ve zlato.

Proto se hledá rozlišení, že *něco jiného jest bohatství a peněžnictví*, a to správně. Neboť peněžnictví a | přirozené bohatství jest opravdu něco jiného, toto jest částí 20 hospodářství, ono však jest obchodováním, které opatřuje peníze ne vůbec, nýbrž směnou peněz. A zdá se zabývatí jenom penězi; neboť peníze jsou tu základem i cílem směny. A ovšem toto bohatství, zjednávané tímto druhem výdělečnictví, nemá mezí. | Jako totiž lékařství ve 25 snaze po zdraví nezná mezí, a každé jiné umění sleduje cíl bez mezí – chce jej totiž uskutečnit co nejlépe –, kdežto prostředků k cíli nevyhledává neomezeně – neboť mezí u každé věci jest účel a cíl –, tak ani tato výdělečná činnost nemá pro svůj cíl žádné meze, cílem pak | je bohatství a získávání peněz. 30

Hospodářství však, ovšem ne výdělečné, má své meze; neboť jeho úkol není takový. Proto se zdá, že takto každé bohatství nutně má své meze, ve skutečnosti však vidíme opak toho; neboť všichni peněžníci bez mezí rozmnožují své peníze. | Příčina toho jest v příbuznosti obou oborů. 35 Jeden obor výdělečnictví zasahuje do druhého tím, že užívá téhož prostředku. Neboť jest to majetek, kterého oba užívají, ale nikoli z téhož hlediska, jeden má spíše jiný cíl, kdežto cílem druhého jest vzrůst majetku. Proto se některým zdá, že to právě jest úkolem hospodářství, i trvají neústupně na tom, že peněžní zásobu musí buď zachovati | anebo bez mezí rozmnožovati. 40

1258^a Příčinou takového smýšlení jest usilovná péče o život,
| ale ne o život dobrý; poněvadž tedy ona žádost nemá
mezi, žádají si lidé pro ukojení také neomezených pro-
středků. Ale také ti, kteří touží po životě dobrém, hledají
5 prostředky k tělesným požitkům, a tak, ježto i ony se
zdají býti v majetku, | celý jejich život jest ve shonu po
penězích a z toho vznikl ten druhý druh výdělečnictví.
Neboť ježto požitek jest v nadbytku, vyhledávají lidé
umění, které zjednává nadbytek k požitkářskému životu;
10 a nemohou-li jej opatřiti uměním výdělečným, zkoušejí
to jiným způsobem | tak, že všech svých schopností uží-
vají nepřírozně. Tak například zmužilost nemá zjedná-
vatí peníze, nýbrž dodávati odvahy, a tak ani vojevůd-
covství a lékařství, nýbrž jedno má přispívati k vítězství,
druhé ke zdraví. Oni lidé však všech těchto schopností
užívají k peněžitému zisku, jako by peníze byly cílem
15 všeho a jako by k tomuto cíli mělo všechno směřovati.
Pojednali jsme tedy o výdělečnictví, které není nutné,
a vyložili jsme, co jest a z jaké příčiny se ho užívá, a ta-
ké o nutném, že se liší od onoho a přirozeně náleží k hos-
podářství – pečuje o výživu – a že není jako ono neome-
zené, nýbrž má své meze.

10. *Poměr výdělečnictví k politice a hospodářství.*
O lichvě a úroku

20 Tím jest také vyřešena pochybnost, již jsme se dotkli
na začátku,* zda | výdělečná činnost náleží hospodáři
a politiku, či ne, anebo mají-li nutné prostředky spíše již
býti dány – jako totiž politické umění lidi netvoří, nýbrž
je přijímá od přírody a užívá jich ke svým účelům, tak
i příroda, ať je to země, moře anebo něco jiného, musí

poskytovat výživu –, | úkolem hospodáře pak jest naklá- 25
dati s nimi, jak jest potřebí. Neboť ani tkalcovství nepří-
sluší vlnu vyráběti, nýbrž upotřebiti jí a věděti, která jest
upotřebitelná a vhodná nebo špatná a nevhodná.

Někdo by snad ještě mohl býti v nesnázi, proč výdě- 30
lečnictví jest částí hospodářství, lékařství však nikoli;
a přece | členové domácnosti musí býti zdraví zrovna tak,
jako musí žítí, anebo musí míti cokoli jiného, co jest nut-
né. Ježto do jisté míry hospodáři i vládci náleží pečovati
také o zdraví, ač do jisté míry nikoli jemu, nýbrž lékaři,
tak také do jisté míry hospodáři náleží starati se o pení-
ze, do jisté míry však nikoli, nýbrž umění pomocnému;
především však, jak jsme podotkli dříve, musí | od příro- 35
dy býti dány prostředky. Neboť úkolem přírody jest po-
skytovati výživu tomu, co zplodila; každému tvorů totiž
zbytek látek, z nichž se tvoří, jest potravou. Proto přiro-
zeným výdělečnictvím u všech lidí jest to, které užívá
plodů a živočichů.

Ježto jsou dva druhy výdělečnictví, jak jsme řekli, to- 40
tiž obchodování a | hospodářství, a z nich toto jest nutné
a chvalitebné, | kdežto umění směnné se právem haní – 1258^b
není totiž přirozené, nýbrž záleží ve vzájemném vykořis-
ťování –, jest *lichvářství* plným právem nenáviděno, pro-
tože se tu zisku nabývá ze samých peněz a nikoli z toho,
pro co peníze byly zavedeny. Vždyť vznikly pro směnu,
| úrok však je rozmnožuje. Odtud se úroku (*tokos* = mlá- 5
dě) dostalo také jména; neboť děti (*tiktomena*) se podo-
bají rodičům, úrok pak pochází jako peníz z peněz. Proto
také toto výdělkářství jest ze všech výdělečných zaměst-
nání nejvíce proti přírodě.

11. Pokyny pro výdělečnou činnost v domácnosti
a obci

Když jsme věc sdostatek objasnili po stránce poznání,
10 | jest třeba o ní pojednati ještě po stránce užívání. Při
všech takových věcech jest teoretická úvaha volná, zku-
šenost však nutná.*

Užitečné části umění výdělečného pak jsou: znalost
předmětů majetku, která záleží ve zkušenosti, abychom
věděli, které z nich, kde a jak jsou nejvíce užitečné, na-
příklad, jak asi nejlépe je možno pořizovati koně, skot
15 nebo ovce a podobně | i ostatní dobytek – neboť člověk
musí ze zkušenosti znáti, který druh dobytka je poměrně
nejužitečnější a který na kterém místě; všemu se totiž
v jiných krajinách jinak daří –, potom znalost zemědě-
ství, a to jak prosté orby, tak i sadařství, dále včelařství
20 a chovu ostatních živočichů, ryb nebo ptáků, od | nichž
jest možno nabýti užitku.

To jsou tedy hlavní části výdělečného umění ve vlast-
ním smyslu, směnného umění však nejdůležitější částí
jest obchod – a toho jsou tři druhy: obchod zámořský,
vnitrozemský a obchod drobný; tyto se od sebe liší tím,
25 že některé jsou bezpečnější, jiné výnosnější –, | druhou
částí jest půjčování peněz na úroky a třetí práce za mzdu
– k této náležejí jednak všední řemeslné práce, jednak
práce neumělé, které konány jen tělem jsou užitečné –;
třetí druh umění výdělečného jest uprostřed mezi tímto
a prvním – má totiž něco i z toho přirozeného i směnné-
30 ho umění –, k němuž náleží vše, co poskytuje země | a je-
jí výtvořiny a co nemá sice plodů, ale jest užitečné, napří-
klad dřevorubectví a veškeré hornictví. Toto zahrnuje
ještě mnoho odvětví; neboť jest mnoho druhů látek,* kte-
rých se ze země dobývá dolováním.

O všem tom jsme tu pojednali všeobecně, zevrubně to
popsati v jednotlivostech | bylo by sice prospěšné pro 35
praktická zaměstnání, ale bylo by obtížné, abychom se
tím déle zabývali. Ze zaměstnání nejmolejší jsou ta, kde
jest nejméně náhody, nejhrubší ta, při kterých se nejvíce
hyzdí tělo, nejotročnější pak, kde se nejvíce užívá těla,
a nejméně ušlechtilá, při kterých je nejméně potřebí
ctnosti.

Ježto však o tom již někteří | psali, například Charés 40
z Paru a | Apollodóros z Lémnu* o zemědělství, a to jak 1259^a
o pěstování obilnin, tak i o sadařství, podobně ještě jiní
mužové o jiných zaměstnáních, může se z jejich spisů
o tom poučiti každý, kdo by o to měl zájem. Mimoto mu-
sí ještě sebrati roztroušené zprávy o prostředcích, jimiž
se jednotlivcům | poštěstilo obohatiti se. Neboť všechno 5
to jest prospěšné pro ctitele výdělečného umění, na-
příklad vypravování o Thalétovi z Miletu; jde v něm za-
jistě o způsob výdělkářské vypočítavosti, který se Tha-
létovi připisuje pro jeho moudrost, který však vyjadřuje
jistě obecné pravidlo. Když se mu totiž lidé vysmívali
pro jeho chudobu, jak nevýnosná | prý jest filosofie, tu 10
prý, poněvadž podle svého hvězdářského pozorování
předvídal hojnou sklizeň oliv, ještě v zimě nějaké pení-
ze, které měl, jako závdavek dal na všechny olivové lisy
v Miletu a Chiu a najal je za nízkou cenu, ježto nikdo ne-
přihazoval; ale když přišel čas | a mnoho zájemců se sou- 15
časně a náhle shánělo po lisech, pronajímal prý je za to-
lik, za kolik chtěl, i vyzískal mnoho peněz a dokázal, že
pro filosofy by bylo snadnou věcí zbohatnouti, kdyby
chtěli, ale že bohatství není pro ně cílem, o který by usi-
lovali. Tak tedy Thalés podle vypravování podal důkaz
o své moudrosti; ale jak | jsme řekli, takový případ nále- 20
ží vůbec k umění výdělečnému, dovede-li si člověk zjed-

nati něčeho výsadu výhradního prodeje. Proto také některé obce, když nemají peněz, opatřují si takovým způsobem důchod; učiní totiž prodej zboží svou výhradní výsadou (*monopólia*).

25 Tak na Sicílii kterýsi muž, u něhož byly uloženy peníze, skoupil v železárnách všechno železo | a potom, jakmile z tržišť přišli kupci, prodával sám, aniž cenu mnoho zvýšil; a přece na padesáti talentech získal sto.* Když se to dověděl Dionýsios, nařídil mu sice, aby si peníze
30 vzal, ale | zakázal mu zůstat déle v Syrákúsách, protože prý našel důchody, které jsou jeho zájmům škodlivé. Zajímavý případ vynalézavosti Thalétovy a tento jsou jistě stejné; neboť si uměli opatřit monopol. Také politikům jest potřebno, aby se v tom vyznali. Vždyť četné
35 obce potřebují výdělečných podniků a takových | pramenů důchodu jako domácnost, ba ještě více. Z toho důvodu také někteří mužové, kteří vedou správu obce, usilují v ní jen o tuto činnost.

12. Trojí stránka v hospodářství. Poměr vládnoucích a poddaných

Poněvadž jsme rozlišili tři části hospodářství, předně panství, o kterém byla řeč již nahoře, potom *otcovství* a konečně *manželství*,* přísluší otci a manželu vládnouti nad ženou a dětmi, | a to nad obojími jako nad bytostmi
40 svobodnými, přece však ne týmž způsobem vlády, | nýbrž nad ženou na způsob politika a nad dětmi na způsob krále; neboť muži jsou od přírody schopnější vésti a řídit než ženy, nenastal-li někde nepřirozený poměr, a starší muž a vyspělý je schopnější než mladší a nevyspělý.
1259^b

Ve většině obcí s občanskou vládou | se střídá část 5 vládnoucí s ovládanou – neboť se chce skládati z prvků, které si přirozeně jsou rovny a v ničem se neliší –, a přece, když jedna část vládne a druhá poslouchá, hledí toho, aby byl rozdíl v zevnějšku, v oslovení a poctě, a v tom smyslu také Amásis* pronesl svůj výrok o umyvadle; ale mužské pohlaví je v tomto poměru | k ženskému vždy- 10 cky.

Vláda nad dětmi jest však královská; neboť ploditel jest jak pro svou lásku, tak pro své stáří částí vládnoucí, a to jest obraz vlády královské. Proto Homéros správně pojmenoval Dia slovy: „*Otec lidí i bohů*“, poněvadž jest králem jich všech. | Král totiž přirozenými vlastnostmi 15 má se lišiti, rodem však má býti stejný s ovládanými; a to jest právě poměr, v jakém jest starší muž k mladšímu a rodič k dítěti.

13. Přirozené vlastnosti vládnoucích a poddaných

Jest tedy zřejmo, že péče hospodářství o lidi jest větší než o neživý majetek a | o jejich ctnost větší než o před- 20 nosti majetku, které nazýváme bohatstvím, a o bytosti svobodné větší než o otroky.

Předně tedy, pokud se týče otroků, mohl by někdo pochybovati o tom, zda otrok jako nástroj a služebník kromě dobrých vlastností má ještě jinou nějakou ctnost, cennější nad ony, například uměřenost, statečnost, spravedlnost a | jiné takové mravní vlastnosti, či nemá-li žádn- 25 é kromě zdatnosti v tělesných výkonech služebních. V obou případech jest tu nesnáz; má-li totiž nějakou, čím se liší od svobodných Nemá-li žádné, bylo by to něco zvláštního, když přece jsou to lidé a jsou účastni rozumu.

30 Je to však téměř totéž, jako když se uvažuje o ženě a dítěti, | zda i tyto mají ctnosti a zda také žena má být uměřená, statečná a spravedlivá a zda jsou také neukázněné a uměřené děti, či ne. A tak bylo by u toho, kdo přirozeně jest poddán a kdo vládne, prozkoumati, zda jejich
35 ctnost jest stejná, či různá. Mají-li totiž oba míti | mravní dokonalost, proč by jeden měl stále vládnouti a druhý poslouchati – Neboť tu nemůže býti rozdíl mezi „více“ a „méně“; poddanství a vláda liší se zajisté druhem, „více“ a „méně“ však nikoli. – Bylo by však podivné, kdyby jeden měl být mravně dokonalý, druhý však nikoli.
40 Neboť kdyby vládce nemusel být uměřený a | spravedlivý, jak by mohl dobře vládnouti A stejně kdyby takový
1260^a nebyl poddaný, jak by mohl být | dobrým poddaným Neboť bude- li nevázaný a zbabělý, nebude konati svých povinností.

Jest tedy zřejmo, že oba nutně potřebují ctnosti, ale že jsou v ní rozdíly, jako i u těch, kteří jsou od přírody poddanými. Příklad pro to máme hned při pozorování | duše; jest v ní totiž složka, která přirozeně vládne, druhá poslouchá, obě pak podle našeho vyjádření mají různou ctnost, jak složka rozumná, tak nerozumná. Jest tedy zjevno, že týmž způsobem se věc má i v ostatních oblastech. Proto jest přirozeně více tříd vládnoucích i poddaných. Jinak totiž vládne člověk svobodný nad otrokem,
10 | jinak pohlaví mužské nad ženským a jinak muž nad dítětem. A ve všech jsou sice části duše, ale různě. Neboť otrok nemá vůbec stránky uvažovací, žena jí sice má, ale ne v žádoucí míře, a dítě jí má, ale nedokonalou. Musíme
15 tudíž uznati, že podobně se věc nutně má také | u mravních ctností, že je sice musí míti všichni, ale ne týmž způsobem, nýbrž kolik každému je nutno pro jeho vlastní úkol. Proto vládce má míti dokonalou mravní ctnost – je-

ho úkol zajisté jest prostě úkolem stavitele a stavitelem jest tu rozum –, z ostatních bytostí pak každá tolik, kolik jí přísluší. | A tak všechny jmenované osoby, jak patrně, 20 mají sice mravní ctnost, ale uměřenost ženy a muže není stejná, ani zmužilost a spravedlnost, jak se domníval Sókratés,* nýbrž jedna zmužilost jest vládnoucí, druhá sloužící, a podobně i u ostatních ctností.

To jest zjevno, pozorujeme-li lépe také podrobnosti; | neboť ti, kdo pronášejí všeobecné výroky, klamou sebe 25 samy, například, že ctnost jest dobrý stav duše nebo správné jednání anebo něco takového; mnohem lépe než ti, kdo ji takto vymezují, vedou si mužové, kteří ctností vypočítávají, jako Gorgiás.* Proto jest třeba uznati, že věc se má u všech lidí tak, jak básník prohlásil o ženě:*

Žen ozdobou jest mlčení!

30

Pro muže však to ctností již není. A poněvadž hoch jest ještě nedospělý, je zjevno, že také nemá samostatnou ctnost, nýbrž že se vztahuje k cíli rozvoje a k osobě, která jej vede. Podobně také ctnost otroka se vztahuje k pánovi. Nahoře jsme vyložili, že otrok jest užitečný pro
35 nutné práce, z čehož | jest jasno, že potřebuje také skrovné ctnosti, a tolik, aby ani z nevázanosti, ani z lenosti nezanedbával své práce.

Je-li však pravdivé to, co jsme právě řekli, mohl by někdo namítnouti, zda také řemeslníci musí míti ctnost; neboť z nevázanosti často zanedbávají své práce. Či jest tu veliký rozdíl | Otroka zajisté jest společníkem života, 40 řemeslník však jest vzdálenější, i přísluší mu tolik ctnosti, kolik otroctví; nižší | řemeslník žije totiž v jakémsi
1260^b omezeném otroctví a otrok náleží k těm, kteří jsou přiro-

zeně tím, čím jsou, švec ševcem však nikoli, ani nikdo z ostatních řemeslníků.

Vidíme tedy, že původcem takové ctnosti má otroku
5 býti pán a nikoli ten, kdo máje moc pána, učí jej | služeb-
ným výkonům. Proto nemluví správně ti,* kteří otroky
zbavují rozumného povzbuzení a praví, že potřebují to-
liko příkazu; neboť otroci musí býti napomínáni ještě
více než děti.

Než o tom již dosti! O muži a ženě však, o dětech a ot-
10 ci, | o ctnosti každého z nich a o vzájemném jejich obco-
vání, i o tom, co je tu správného a nesprávného, a jak jest
třeba dobra vyhledávati a zlu se vyhýbati, bude nutno
pojednati v úvaze o ústavách. Ježto totiž každá rodina
jest částí obce a vyjmenované osoby jsou zase částí rodi-
15 ny a ctnost částí se musí řídit ctností celku, | jest nutno
děti a ženy vychovávat se zřením k zavedené ústavě,
jestliže opravdu záleží na tom, aby i děti i ženy byly
řádné a ctnostné, má-li obec býti řádná. A ovšem musí
na tom záležeti; vždyť ženy jsou polovicí svobodných
a z dětí se stávají občané.

20 Když jsme tak | pojednali o těchto věcech a o ostatních
musíme promluvit v jiné souvislosti, zanechejme nyněj-
ších úvah, jako by byly ukončeny, a promluvíme o věci
na jiném základě, v němž prozkoumejme nejprve názory
o nejlepší ústavě.

KNIHA DRUHÁ

KRITIKA POLITICKÝCH TEORIÍ
PŘEDCHŮDCŮ A VÝKLAD O NĚKTERÝCH
PROSLULÝCH ÚSTAVÁCH

1. Předběžné poznámky ke kritice politických teorií

Ježto zamýšlíme uvažovati o společenství politickém, 1260^b 27
které by ze všech bylo nejlepší pro ty, kdo co nejvíce
mohou žít podle přání, jest třeba vzít v úvahu také ostat-
ní | ústavy, jaké mají některé obce, jež se pokládají za 30
obce dobře uspořádané, anebo jaké někteří navrhují a po-
kládají je za správné, a to proto, aby se poznalo, co jest
na nich správného a užitečného, potom však také, aby
hledání něčeho od nich různého nebudilo zdání, jako by-
chom chtěli jen všetečně mudrovati, nýbrž že toto | zkou- 35
mání podnikáme v přesvědčení, že nynější ústavy nejsou
správné.

Musíme pak začít tím, co jest přirozený počátek této
úvahy. Všichni občané totiž mají buď všechno společné
nebo nic, anebo něco ano, něco ne. Jest zřejmě nemožné,
aby neměli nic společného | – vždyť *obec jest jakýsi druh* 40
společenství, a nejdříve jest nutno mít společné místo;
neboť místo | jedné obce jest jedno a občané jsou společ- 1261^a
níky jedné obce. Bylo by však lépe, aby obec, která má

